

Gaston Bachelard: *Poetika prostora* (prevedla Tanja Lesničar-Pučko, prevod verzov Marija Javoršek). Študentska založba 2001 (zbirka Koda).

Seveda se je mogoče strinjati, da je "dobro povedano element dobrega življenja". Vseskozi pa ostaja odprto vprašanje, s katerega zornega kota se je mogoče dokopati do dobro orisane stvarnosti. Gaston Bachelard (v prvi polovici preteklega stoletja profesor filozofije znanosti na Sorboni) zagovarja prednosti, ki jih ima poetična podoba pred označevalno govorico. V ta namen ponuja razmislek, ki obenem upošteva "funkcije stvarnega in funkcije nestvarnega". Celovita metafizika, ki zajema zavest obenem z nezavednim, je seveda kompleksna, ni pa nedostopna. Znotraj pristne, prvobitne intimnosti se mu oba nivoja (ki ju nikakor ne predstavlja kot nasprotujoči si skrajnosti) kažeta harmonično povezana. Njuno produktivno sodelovanje je očitno mogoče vzpostaviti že s premikom pozornosti. "V zaustavljenem času, primernem za psihološko poglobljanje", se vrednote duše (tradicionalno v senci vrednot duha) osamosvojijo. "Poezija spravlja govorico v stanje kaljenja. Življenje se v njej zarisuje s svojo živahnostjo." Deskriptivnost ne zadošča za stvari, ki nas v resnici zadevajo. Na potezo mora priti tudi inspirativnost. "Tako vrednote nadomestijo dejstva. Takoj ko neko podobo vzljubimo, ne more biti več kopija kakšnega dejstva."

Bachelardovi gibki mentalnosti nadvse ustreza fenomenološki pristop. Na tem mestu se preizkuša na (zapostavljenih) področjih poezije in sanjarjenja. V naravnem delovanju človeškega bitja je vseskozi prisoten občutek za neizmerno. Še več: pristno čutenje dela stvari neizmerne. "Neizmernost je v nas. Navezana je na neke vrste širjenje bitja, ki ga življenje zavira, previdnost zaustavlja, ki pa se v samoti nadaljuje. Takoj ko smo negibni, smo drugje: sanjamo v neizmernem svetu." Sanjarjenju pripada privilegij prvobitnega opazovanja. Le na ta način dosegljive globine prinašajo bedenje brez napetosti, počitek in dejavnost obenem. Sanjarjenje je velikodušno, intencionalnost, ki veže duha, pušča daleč za sabo. "Občutek obstoja je neizmerno povečan." Znotraj zamaha, ki ga omogoča, ostaja dovolj prostora za užitek v lastnem bitju, za samovrednotenje. Dostojanstvo pa ne izhaja le samo iz sebe, v enaki meri se tiče tudi predmeta občudovanja. Avtor ima v mislih nikoli precenjeno velikodušnost, ko omenja povišanje v "dostojanstvo bitja, ki občuduje". Prednosti pa se ne končajo na področju uživaškega subjektivizma, saj je že v vsakdanjem življenju očitno, da spontanost v mnogih primerih prekaša preračunanost. Pravzaprav "nenehno živimo rešitev problemov, ki se razmisleku zdijo brezupni." Bachelard gre še dlje in tvega domnevo, da bi lahko celo poskusili "razdvojenost, ki jo psihanalitiki odkrijejo v motenih psihah, narediti veselo in lahkotno."

Za razliko od Bergsona, ki mentalnost razume v smislu trajanja, je notranje življenje po Bachelardu bistveno vezano na svoj prostorski okvir. "Umestitev nekega spomina v času zanima le biografa in ustreza le neki vrsti zunanje zgodovine, zgodovini za zunanjo rabo, za sporočanje drugim", si izjemoma privoščijo pikrost. V svoji raziskavi intimnih vrednot izhaja iz tako imenovane

topo-analize, človekove (tokrat) srečne določenosti s prostorom. Prek nje počasi razvije poetično *dialektiko notranjega in zunanjega*. V začetku se sicer poslužuje znane Jungove podobe hiše – kot principa psihične integracije. Primerjava med zgradbo (hierarhijo njenih prostorov, časovnimi plastmi, ki jih premore, retoriko nadstropij) in dušo je več kot slikovitost, pa tudi več kot metafora. Nastanjenost je na tem mestu predstavljena kot osnovni psihološki princip. Težnja po neizmernosti ni v nasprotju s težnjo po nastanjenosti, obe se, kot je bilo že rečeno, srečno dopolnjujeta. Prostori, ki jih imamo radi, povzročajo širjenje bitja, bivanje pa se uigrava skozi “zapletene mešanice sanjarjenj in spomina”. In ko nam pripoveduje, da “so za vedno izgubljene hiše v nas žive”, smo že nadvse daleč od kakršne koli psihoanalize. Pač pa je fenomenološka varianta aplicirana na preproste podobe “*srečnega prostora*”, enkratnega in osebnega. Spomin na bivališča preteklosti se predstavlja kot vaja za bivanje v lastni notranjosti. Osrečujoča spoznanja zadihajo skozi vabljivo izrisane prostore nostalgije. “Rojstna hiša ni le nastanitveni korpus, je tudi telo sanj ... kako smo presenečeni, kadar se po desetletjih odisejade znova vrnemo v staro hišo, in v njej nenadoma oživijo drobne kretnje, prvotne kretnje, še vedno brezhibne.” Počitek v preteklosti zunanjo stvarnost povezuje z intimo in avtor se ne sramuje niti najbolj staromodnih razneženosti, ko opisuje, koliko “sanj imamo na zalogi, če se vrnemo v deželo mirnega življenja!”

V poetičnih vrednotah “katastra svojih izgubljenih pokrajin” bo vsakdo našel spokojnost, uglašeno z daljavami. Bachelardova *ritemanaliza*, naravni nasledek topofilije, upošteva hkrati “potrebo po počitku in širjenju, po preprostosti in veličastnosti.” Skozi globine *onirizma* se raziskujejo ponotranjene razsežnosti človeških in živalskih (gnezda, školjke) zatočišč, pa tudi posebno vznemirljivih predelov naseljenega prostora (predali, kovčki, omare, vrata). Skorajda sistematičen postane skozi kritiko “sanjsko nepopolnih bivališč”, načinov gradnje in urbanizma, ki rahljajo “antropokozmične vezi”. S smislom za nasprotja, ki se medsebojno krepijo, ne pa izničujejo, so opisani vplivi, ki jih imajo na zaznavanje in domišljijo *miniatura*, *intimna neizmernost* in *dialektika zunanjega in notranjega*. Predstavitev se zaokroži s *Fenomenologijo okroglega*.

Razprava, ki je nastala v poznih petdesetih letih minulega stoletja, se distancira od rutinskega pristopa psihologije in še posebej psihoanalize (nena zadnje pa so tudi cilji neprimerljivi). V glavnem se postavlja pod vprašaj razprostranjena razvada, da se umetniška dela razlaga po principih psihoanalize, da se jih psihologizira. Knjiga, ki je pred nami, lahko obvelja tudi kot uspel poskus, da se preseže brezbarvni simbolizem vnaprej izdelanih konceptov. *Odzvanjanje*, druga najljubša Bachelardova beseda (takoj za *onirizmom*), pomeni moč, ki jo ima podoba, da razvije vse svoje bogastvo, da postopno razkrije globino svojih plasti. “In kar zadeva psihologa, oglušel je od rezonanc in hoče nenehno *opisovati* svoja čustva. Kar pa zadeva psihoanalitika, odzvanjanje presliši, ker je preveč zaposlen z razvijanjem klobčiča svojih interpretacij.” Za razliko od psihoanalize se tudi ne pogloblja v sanje, pač pa dnevna sanjarjenja,

dosti mu je do tega, da sanjar ostane v svetu, da se prepoznava v predmetih, da izkristalizira odnos med zunanjim in notranjim, in končno, da tudi uživa v dolgih odzvanjanjih. Zdravo nezavedno je dobro nastanjeno, srečno nastanjeno. Bachelard mu le pomaga, da se tega v polnosti zave. Analitik pa se ukvarja le z bolnim nezavednim, z intimo, ki je nasilno ali zahrbtno izkoreninjena. Psihoanalizi se na tem mestu seveda ne išče alternative in se ji ne spodmika prestola; opozarja le na principe, ki so postali avtomatizmi, predvsem pa na razsežnosti, ki se izmikajo njeni fokusaciji; gre le za to, da ji ne bi pripisovali dometa, ki ga nima.

Prav tako ne namerava diskreditirati racionalnega diskurza, ki pri njem ohranja mesto, ki mu gre; pa nič več. "Znanje mora torej dopolnjevati enaka mera pozabe znanja. Ne-znanje ni nevednost, ampak težavno dejanje preseganja naučenega. Za to ceno je umetniško delo v vsakem trenutku tista vrsta čistega začetka, ki iz svojega ustvarjanja naredi vajo v svobodi ...V poeziji je nevednost prvi pogoj; če je pri pesnjenju kaj obrti, se ta uporablja za manj pomembne naloge povezovanja podob. Živost podobe pa je v celoti v njeni bliskovitosti, v dejstvu, da je podoba preseganje vseh znanih občutljivosti."

Ko govori o tem, da bi se morali "razfilozofiti", je takoj jasno, da tu ne gre za kritiko filozofije kot take, pač pa za opozorilo potencialnim sanjalcem, ki so na tem, da si jo prekrojijo v udobno miselno navado. Med pogubne manirizme (cenene psihološke poteze), ki dušijo spontanost prvobitnih podob, prišteva tudi spektakularni kompleks, slikovitost za vsako ceno, zvedenelo metaforiko in ilustrativnost. Vsaka na svoj način dušijo umirjeno udeležbo v podobah neizmernosti, intimnost izmišljajočega bitja.

Namig, kako brati (prav to knjigo), se skriva v Bachelardovem nasvetu, kako brati katero koli drugo, o drži, ki je potrebna za polnovredno literarno kontemplacijo. "Takšne drže skorajda ni mogoče zazvzeti ob prvem branju. To je še preveč trpno. Ob njem je človek še preveč otrok, otrok, ki ga branje zabava. Vsako dobro knjigo pa je treba takoj po prvem branju znova vzeti v roke. Prvemu branju, ki je nekakšen osnutek, sledi bralsko delo. Zdaj je treba poznati avtorjev *problem*. Drugo, tretje branje ... nam postopoma prinese rešitev tega problema. Neopazno si začnemo domišljati, da sta tako problem kot njegova rešitev naša."

Kaj naj še rečem? Berite. Saj nisem prva, ki izjavljam, da bi Slovenci imeli boljšo realnost ... če bi znali bolje sanjati.